

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อโทรทัศน์ : กรณีศึกษา รายการดีสิบ ตอน คนจนผู้ยิ่งใหญ่” นี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาการใช้สื่อโทรทัศน์ในการเผยแผ่พุทธธรรม ๓. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อโทรทัศน์รายการดีสิบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ โดยมีผลการวิจัยสรุปสาระสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการดำเนินการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ พุทธวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติของนักเผยแผ่อันได้แก่องค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่องในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญา เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักนำในอฐานะ ทรงมีลีลาการเผยแผ่ทรงใช้รูปแบบการสอน ๔ ประการ ได้แก่ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง ชักจูงใจให้เห็นจริง เร้าใจให้แก่วาทะบังเกิดกำลังใจ ปลุกขโมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ทรงตั้งธรรม ๕ อย่างในการแสดงธรรมแก่ผู้อื่น คือกล่าวความไปตามลำดับ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น และในหลักการเรียนรู้ผู้ฟังผู้เผยแผ่ควรคำนึงถึงจิตในแต่ละคนนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทรงใช้วิธีเผยแผ่ใน ๑๐ วิธีคือ ๑)วิธีการเข้าหาทางผู้นำทางสังคม ๒) ปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อของลัทธิศาสนาดั้งเดิม ๓) ปฏิรูปไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที ๔) วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ๕) วิธีการเยี่ยมเยียนตามบ้าน ๖) วิธีการบริการชุมชนเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย ๗) วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ ๘) วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ๙) วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ และ ๑๐) วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา

พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธีและอุปมาในการสอน ดังนี้ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษาเล่นคำ การอุปมาเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นใน

การใช้วิธีการ ลงโทษและการให้รางวัล และกลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น บางครั้งคราวย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์มิได้เจาะจงว่าจะใช้ภาษาใด ในการเผยแผ่ธรรมะ ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้จึงไม่อาจจะใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นหลัก พระองค์ ไม่อนุญาตให้ยืนยันตามภาษาพุทธพจน์ แต่ให้ใช้ตามภาษาท้องถิ่นนั้นๆ

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้สี่อรรถชาติมาใช้ในการสอนธรรม ได้แก่ สี่อรรถชาติ เกี่ยวกับพืช สี่อรรถชาติเกี่ยวกับสัตว์ สี่อรรถชาติเกี่ยวกับบุคคล และการใช้สี่อรรถชาติเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม

ในส่วนของหลักพระพุทธศาสนาเรื่องความกตัญญูกตเวทียหมายถึง การรู้ในอุปการคุณหรือ บุญคุณของคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีแก่ตนแล้วกระทำการตอบแทนอย่างถูกต้องเหมาะสม ความกตัญญูกตเวทียมีความสำคัญ ๔ ประการคือ ๑) เป็นพื้นฐานของคนดี ช่วยเกื้อหนุนส่งเสริมให้คน กระทำความดีอื่นๆ ขึ้นไป ๒) เป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นคุณธรรมของสัตบุรุษ ๓) เป็นบุคคลหาได้ ยากในโลก เพราะความกตัญญูและกตเวทียอย่างสมบูรณ์นั้นหาได้ยาก และ ๔) ก่อให้เกิดมงคลแก่ชีวิต ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ความกตัญญูกตเวทียระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนควรมี ซึ่งการแสดงความกตัญญูกตเวทียที่ถูกระทำต่อมารดาบิดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ๑) การแสดงความกตัญญูกตเวทียด้วยการปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยปัจจัยสี่ ๒) การแสดงความกตัญญูกตเวทียด้วยการยอมสละชีวิตตนเองเพื่อปกป้องชีวิตมารดาบิดา ๓) การแสดงความกตัญญูกตเวทียด้วยการให้มารดาบิดาตั้งมั่นในธรรม

๕.๑.๒ การใช้สื่อโทรทัศน์ในการเผยแผ่พุทธธรรม

ในระหว่างเดือนมกราคม – ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ สื่อโทรทัศน์ที่นำเสนอพุทธธรรมทาง สถานีโทรทัศน์ทั้งภาคพื้นดินและทางสถานีโทรทัศน์ผ่านระบบดาวเทียม มีรายการโทรทัศน์ที่นำเสนอ พุทธธรรมทั้งสิ้น ๓๔ รายการจาก ๑๗ สถานี ซึ่งสถานีโทรทัศน์ภาคพื้นดินมีรายการที่นำเสนอพุทธ ธรรมรวม ๒๑ รายการ สถานีโทรทัศน์ผ่านระบบดาวเทียม ซึ่งมีรายการรวม ๑๓ รายการ และ ช่วงเวลาการนำเสนอส่วนมากจะเป็นวันเสาร์และอาทิตย์ ในช่วงเวลา ๐๔.๐๐ – ๐๙.๐๐ น.

รูปแบบรายการโทรทัศน์มีรายการโทรทัศน์ที่นำเสนอพุทธธรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๗ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รายการรูปแบบบรรยาย ๒) รายการรูปแบบสนทนา ๓) รายการรูปแบบละคร ๔) รายการรูปแบบสารคดี ๕) รายการรูปแบบการ์ตูน ๖) รายการรูปแบบปกิณกะ ๗) รายการรูปแบบ เรียลลิตี้ ซึ่งการนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบ รายการสนทนา รายการละคร และรายการปกิณกะ เป็นรูปแบบรายการที่นำเสนอมากที่สุดเท่าๆ กันจำนวน ๗ รายการ ส่วนการนำเสนอพุทธธรรม ในรูปแบบรายการการ์ตูนมีน้อยที่สุดคือ ๑ รายการ

การเล่าเรื่องผ่านสื่อโทรทัศน์มีหลักธรรมที่นำเสนอหลากหลาย เนื้อหาของรายการส่วนมากจะเน้นหนักเรื่องศีล ๕ การประครองตน การรักษาดินให้อยู่ในศีล ๕ การมองปัจจุบันอย่างมีสติ การเสียสละ และเรื่องบุญใหญ่คือการดูแลพ่อแม่

เล่าเรื่องรายการทีสิบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ จำนวน ๗ ครั้ง ดำเนินไปตามองค์ประกอบการเล่าเรื่องสำหรับรายการวไรตี้ ได้แก่ ผู้เล่าเรื่อง เรื่องราว การจัดลำดับเหตุการณ์ในการเล่าเรื่อง การตัดต่อลำดับภาพ ดนตรีประกอบรายการ ในโครงสร้างการเล่าเรื่องแบบสามองค์ ได้แก่ ตอนต้น ตอนกลาง และตอนจบ ผู้เล่าเรื่องเป็นผู้ดำเนินรายการและแขกรับเชิญ ได้แก่ นายวิวัฒน์ สุนทรวิเนตร และนายอภิรักษ์ แซ่ฮ้อ รายการเน้นนำเสนอพุทธธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทีเป็นหลัก

ประเด็นปัจจัยด้านผู้ส่งสารในการใช้สื่อโทรทัศน์ในการเผยแผ่พุทธธรรม ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เผยแผ่พุทธธรรมที่งานระดับโปรดิเวเซอร์ที่มีความรู้มากก็สามารถตรวจสอบข้อมูลในการนำเสนออย่างเกิดประโยชน์ ในส่วนของครีเอทีฟมีความรู้ความเข้าใจน้อยก็จะเป็นประโยชน์ในการออกแบบรายการ และศรัทธาทางพระพุทธศาสนาไม่ควรมีลักษณะอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ บุคลิกภาพของผู้ดำเนินรายการขึ้นอยู่กับรูปแบบของรายการที่แตกต่างกัน แต่บุคลิกภาพที่ตรงกันทั้งหมดก็คือมีความสำรวมกิริยาจาสุภาพเรียบร้อยอันนี้เป็นมาตรฐานทั่วไปในการผลิตรายการ ผู้ผลิตรายการต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์ต้องนำเสนอหลักธรรมมากเพื่อประโยชน์แก่บุคคลจริงๆ และอย่านำเสนอข้อมูลผิดๆ คำสอนผิดๆ จะทำให้ผู้ชมเข้าใจผิด ต้องไม่อวดอ้างอิทธิฤทธิ์ให้ผู้ชมหลงมกมาย ควรชี้แจงทุกแง่มุมอย่างสร้างสรรค์ทั้งทางด้านบวกและด้านลบบนพื้นฐานของความจริง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดำเนินรายการโทรทัศน์เผยแผ่หลักธรรมกับบุคลากรอื่นๆ ในกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์ ควรมีความสัมพันธ์อาจะมากพอๆ กับกระบวนการทำข่าวมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการตัดสินใจร่วมกัน

ประเด็นปัจจัยด้านรูปแบบเนื้อหาที่มีข้อจำกัดในการเผยแผ่พุทธธรรมทางสื่อโทรทัศน์ อาจจะยากตรงที่ไม่เหมาะกับการทำรายการเชิงความรู้ เพราะพฤติกรรมคนดูรายการโทรทัศน์มักเน้นที่การเสพความบันเทิง ซึ่งการทำรายการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทำอย่างไรก็ได้ให้หลักธรรมคำสอนนั้นถูกแสดงเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และถูกเล่าเรื่องอย่างน่าสนใจ ซึ่งหลักธรรมที่เหมาะสมกับการนำเสนอเผยแผ่ ได้แก่ หลักธรรมพื้นฐานซึ่งได้แก่ หลักธรรมาสน์ หลักธรรมการพึ่งพิงกำลังของตัวเอง เป็นต้น รูปแบบรายการโทรทัศน์จะต้องทำให้สั้นลงนำเสนอเป็นตอน และใช้ความคิดและทักษะที่หลากหลายในการประยุกต์ใช้ในการผลิตรายการที่ฉีกและแตกต่างจากเดิม ช่วงเวลาที่เหมาะสมกับการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทางสื่อโทรทัศน์นั้นไม่มีกำหนดเวลาตายตัวการดูโทรทัศน์ยุคปัจจุบันจะดูตามความสะดวกโดยเฉพาะวัยรุ่นจะไม่ดูโทรทัศน์แบบออนแอร์ จะมีพฤติกรรมการดูโทรทัศน์แบบออนไลน์ ฉะนั้นคนทำรายการโทรทัศน์เผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะทำเพียงแค่เนื้อหา (Content) กับรูปแบบรายการ (Format) ให้ถูกต้องแล้วเผยแพร่ว่าๆ ช่องทางผ่านสื่อสังคมออนไลน์

๕.๑.๓ ความสอดคล้องของการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อโทรทัศน์รายการทีลีบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่

อภีรักษ์ แซ่อ้อ เป็นคนจนผู้ยิ่งใหญ่...ไม่ท้อชีวิต ทุกลมหายใจเข้าออกของอภีรักษ์คือการทำทุกอย่างเพื่อตอบแทนพระคุณของแม่ผู้ให้กำเนิด ซึ่งความเข้าใจเรื่องความกตัญญูของอภีรักษ์คือจะทำอะไรก็ตามทำให้แม่ดีใจ และเอาเงินให้แม่ ทำให้เขาได้รับรางวัลลูกกตเวทีย่างสูงต่อแม่ประเภทประชาชนทั่วไป จากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย โดยเข้ารับประทานโล่เกียรติคุณจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ในวันแม่แห่งชาติประจำปี ๒๕๕๓ และรางวัลบุคคลพิการตัวอย่าง วันคนพิการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๒

องค์ประกอบของพุทธวิธีการสื่อสารกับกระบวนการสื่อสาร มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร(Message) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Reciver) ซึ่งตรงกับองค์ประกอบของการเผยแผ่พุทธศาสนา ดังนี้ ๑) ผู้ส่งสาร ได้แก่ พระพุทธเจ้า ๒) ข่าสาร ได้แก่ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร อนุพุทธิกถา เป็นต้น๓) ช่องทาง/สื่อ ได้แก่ การแสดง หรือการเทศน์ ๔) ผู้รับสาร ได้แก่ พระสาวก นักบวชต่างลัทธิ

พุทธวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนากับกระบวนการการสื่อสารสื่อสาร ทรงสอนสิ่งที่เป็นจริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ทรงเข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์ ทรงสอนด้วยความเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ทรงทำได้อย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลัทธิสนธิสนมและพึงพอใจได้ความสุข ทรงมีหลักการสอน และวิธีการสอนยอดเยี่ยม มีบุคลิกภาพสง่างาม วาจาสุภาพ มารยาทน่าเลื่อมใส ความเป็นผู้มีสมบัติผู้ดี มีคุณธรรม ๓ ประการ คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ และกรุณาคุณ มีองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ มีลีลาการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่แบบต่างๆ และกลวิธีและอุบายประกอบการเผยแผ่

ความสอดคล้องของการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านสื่อโทรทัศน์รายการทีลีบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ การแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อบุพพการีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่เสวยชาติเป็นทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน สื่อโทรทัศน์รายการทีลีบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ ทั้ง ๗ ตอน ต้องการเน้นนำเสนอเรื่อง ความกตัญญูกตเวทิต่อผู้เป็นหลัก ซึ่งความสอดคล้องเรื่องความกตัญญูกตเวทิต่อผู้เป็นหลักที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับในรายการทีลีบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ สอดคล้องใน ๒ ลักษณะ คือ

๑) การแสดงความกตัญญูกตเวทิต่อผู้เป็นหลักด้วยการปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยปัจจัยสี่ปรากฏในโศณนันทชาดก ซึ่งสอดคล้องกับพุทธธรรมที่นำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์รายการทีลีบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ ที่นำเสนอความกตัญญูของนายอภีรักษ์ แซ่อ้อ คนที่มีความผิดปกติบางอย่างทางสมองแต่สู้ชีวิตสามารถทำงานเลี้ยงชีพด้วยการเก็บขยะขาย แล้วนำเงินวันละ ๒๐ บาทไปฝากธนาคาร เพื่อสะสมเป็นค่าผ่าตัดหัวใจให้แม่ผู้เป็นที่รัก โดยทำเช่นนี้มาตลอดเป็นเวลาเกือบ ๒๐ ปี

๒) การแสดงความกตัญญูทเวทีด้วยการการเตือนสติให้มารดาบิดาตั้งมั่นในธรรม ปรากฏในสุวัณณสามชาดก ซึ่งสอดคล้องกับพุทธธรรมที่นำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์รายการดีสิบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ ที่นำเสนอการหันหน้าเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ของสามเณรอิรักซ์ ที่ตัดสินใจบวชเพราะอยากเอาบุญให้แม่ อยากให้แม่ได้บุญ

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ พุทธวิธีการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูปไปเผยแผ่ศาสนาซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสื่อสารกับหมูชนจำนวนมากที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่าสื่อสารมวลชนนั่นเอง ลักษณะวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้าประกอบด้วย ๑) ผู้เผยแผ่หรือผู้ส่งสาร ได้แก่ พระพุทธองค์เองเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรม ๒) คือตัวสารที่จะส่งไป คือหลักธรรม ๓) ผู้ฟัง คือผู้รับสาร ได้แก่พุทธสาวก ๔) ช่องทางหรือสื่อ คือการแสดงผลธรรม จากพุทธวิธีการเผยแผ่หลักธรรมสามารถยืนยันได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีการสื่อสาร ๓ ประการ คือ ๑) ทรงสื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารรู้แจ้งในสังขธรรมหรือความเป็นจริงของชีวิต ๒) ทรงสื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารเห็นตามความเป็นจริงได้ โดยทรงแสดงผลธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้รับสารสามารถสัมผัสได้ด้วยตนเอง ๓) ทรงสื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

๕.๒.๒ การใช้สื่อโทรทัศน์ในการเผยแผ่พุทธธรรม

จากการศึกษาในปี ๒๕๕๘ มีรายการเผยแผ่พุทธธรรมจำนวนทั้งสิ้นทั้งสิ้น ๓๔ รายการถือว่ามียุทธูปการมากพอสมควรแต่สิ่งที่ยุทธูปการนั้นมีประเด็นด้านต่างๆ ที่น่าสนใจดังนี้

๑) ด้านเวลา รายการเผยแผ่พุทธธรรมส่วนใหญ่ถูกบรรจุลงในผังรายการในช่วงวันเสาร์และวันอาทิตย์ โดยออกอากาศในเวลาเช้ามีดซึ่งเป็นเวลาเวลาที่กลุ่มผู้ชมเลือกที่จะพักผ่อนเนื่องจากเป็นวันหยุด แต่พอจะมีบ้างที่นำเสนอในช่วงสายถึงก่อนเที่ยงวัน จัดได้ว่ารายการทั้งหมดจะอยู่ในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นวัยเกษียณอายุ หรือผู้สูงอายุที่อยู่บ้านเท่านั้น ซึ่งการนำเสนอเป็นตอน และนำเสนอให้แตกต่างจากเดิมจะสามารถเข้าถึงผู้ชมเป้าหมายกลุ่มใหญ่ได้

๒) ด้านรูปแบบรายการ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของรายการธรรมะในโทรทัศน์ไทย ของมฤตติ พิงจักคลี ที่พบว่ารายการธรรมะมี ๕ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบบรรยาย รูปแบบสัมภาษณ์ รูปแบบการ์ตูน รูปแบบละคร และรูปแบบสารคดี แต่ในขณะที่บริบททางสังคมเปลี่ยนไป ผู้วิจัยพบว่ารายการรูปแบบที่ได้ศึกษานั้นยังมีปรากฏอยู่ แต่มีรายการรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้นอีก ๒ รูปแบบคือ รายการรูปแบบปฏิกษะ และรายการรูปแบบเรียลลิตี้ ซึ่งรายการในรูปแบบหลังนี้จะป็นรายการที่สามารถสอดแทรกหลักธรรมแก่ผู้ชมในลักษณะที่น่าสนใจ

๓) ด้านเนื้อหา หลักธรรมที่นำเสนอในรายการจะเน้นหนักไปที่เรื่องศีล ๕ เช่น อนิสองส์ การรักษาศีล การเล่าเรื่องศีลข้อที่ ๔ การประครองตนให้อยู่ในศีล ๕ เป็นต้น ซึ่งเป็นทางการเกินไป

แต่จะอย่างไรให้คนรุ่นใหม่ซึมซับหลักธรรม หรือการนำหลักธรรมง่ายๆ มาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ผู้ผลิตรายการจะต้องคำนึงถึงเนื้อหาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป จะต้องถูกแสดง ให้เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยการเล่าเรื่องอย่างน่าสนใจ เป็นสำคัญ

๕.๒.๓ ความสอดคล้องของการเผยแพร่พุทธธรรมผ่านสื่อโทรทัศน์รายการทีลีบ ตอนคน จนผู้ยิ่งใหญ่

การแสดงความกตัญญูทศเวทที่ถูกระงับต่อมารดาบิดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ๑) การแสดงความกตัญญูทศเวทด้วยการปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยปัจจัยสี่ ๒) การแสดงความกตัญญูทศเวทด้วยการยอมสละชีวิตตนเองเพื่อปกป้องชีวิตมารดาบิดา ๓) การ แสดงความกตัญญูทศเวทด้วยการให้มารดาบิดาตั้งมั่นในธรรม ซึ่งการนำเสนอในรายการทีลีบ ตอน คนจนผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีความสอดคล้องในเรื่องความกตัญญูทศเวทด้วยการยอมสละชีวิตตนเองเพื่อ ปกป้องชีวิตมารดาบิดาการ อย่างเด่นชัด แต่นำเสนอสอดคล้องใน ๒ ลักษณะ คือ

๑) การแสดงความกตัญญูทศเวทด้วยการปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยปัจจัยสี่ ซึ่ง ปรากฏในโศภนันทชาดก มีความสอดคล้องโดยที่นายอภิรักษ์ แซ่อ้อ ซึ่งเป็นคนที่มีความผิดปกติ บางอย่างทางสมองแต่ผู้ชีวิตสามารถทำงานเลี้ยงชีพด้วยการเก็บขยะขาย แล้วนำเงินวันละ ๒๐ บาท ไปฝากธนาคาร เพื่อสะสมเป็นค่าผ่าตัดหัวใจให้แม่ผู้เป็นที่รัก โดยทำเช่นนี้มาตลอดเป็นเวลาเกือบ ๒๐ ปี

๒) การแสดงความกตัญญูทศเวทด้วยการการเตือนสติให้มารดาบิดาตั้งมั่นในธรรม ปรากฏ ในสุวัณณสามชาดก มีความสอดคล้องโดยที่นายอภิรักษ์ แซ่อ้อ ได้หันหน้าเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ของ สามเณรอภิรักษ์ ที่ตัดสินใจบวชเพราะอยากเอาบุญให้แม่ อยากให้แม่ได้บุญ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาสื่อโทรทัศน์ในการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากรณีศึกษา: รายการทีลีบ ตอนคนจนผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งรายการทีลีบเป็นรายการโทรทัศน์ประเภทวาไรตี้ ที่มีการนำเสนอ เนื้อหาที่หลากหลายซึ่งเป็นที่ได้รับความสนใจของผู้ชมจำนวนมาก โดยการนำเสนอสอดแทรก หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในรายการประเภทต่างๆ เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง และควรให้ ความสนใจด้วยว่าในยุคปัจจุบันนี้ซึ่งเป็นยุคที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์มีการบริโภคข่าวสารอย่างไม่มีช่วง ระยะเวลาเป็นเส้นแบ่ง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ควรให้ความสำคัญกับการสร้างเนื้อหา (Content) ที่ต้องการเผยแพร่อย่างถูกต้อง เข้าใจง่าย และตรงกับความต้องการของผู้รับสาร นี่เป็นสิ่งท้าทายมากกว่า

๒. ส่วนรูปแบบการนำเสนอ (Format) เป็นกลวิธีในการเผยแพร่ไม่ว่าจะนำเสนอทาง สื่อมวลชนหลัก หรือสื่อใหม่ควรที่จะมีการนำเสนอที่แปลกและแตกต่างจากรูปแบบที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอีก เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจยิ่งขึ้นในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑. ศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอหลักธรรมทางพุทธศาสนาทางสื่อสังคมออนไลน์
๒. ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับการสื่อสารทางสื่อใหม่
๓. ศึกษาเปรียบเทียบการใช้สื่อใหม่และสื่อมวลชนในการเผยแผ่หลักธรรม